

Використання цивільного населення як “живого щита”

Положення МГП спрямовані, у першу чергу, **на захист цивільного населення в умовах ведення активних бойових дій.**

Окрім заборони прямих нападів на цивільні об'єкти та цивільне населення, положення МГП **не допускають використання цивільне населення для захисту військових позицій від атак супротивника.**

Використання захищених осіб у якості “живого щита” є воєнним злочином.

Заборона закріплена в:

- ст. 23 Конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949;
- ст. 26 Конвенції про захист цивільного населення від 12.08.1949;
- ст. 12(4), 51(7) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08.06.1977 (Протокол I).

Також відповідний склад воєнного злочину визначений в Римському статуті МКС (ст. 8(2)(b)(xxiii)).

Характеристика порушення МГП:

- вчиняється в умовах міжнародного збройного конфлікту та пов'язане з ним;
- жертвами злочину є захищені особи, відповідно до положень МГП (цивільні особи, військовополонені);
- жертви злочину знаходяться під контролем збройних сил сторони конфлікту (затримані стороною, утримуються чи знаходяться на території, яка контролюється стороною конфлікту);
- існує загроза для життя та здоров'я жертв, тому подібне порушення може мати місце виключно в умовах активних бойових дій;
- не важливою є кількість жертв, це може бути одна особа чи група людей.

Розуміння такого злочину впливає із **принципу розрізнення** МГП, який вимагає від сторін збройного конфлікту відрізнити під час нападу цивільні об'єкти від військових об'єктів. З огляду на це сторона, яка використовує захищених осіб від атак супротивника, порушує МГП. Але і сторона, яка здійснює напад у таких умовах, також вчиняє порушення МГП.

Наявність «живого щита» може вимагати вжиття додаткових попереджувальних заходів або ж відкладення / відміну операції.

Обґрунтовуючи порушення, важливо наголосити на такому:

- особи, яких використовували як «живий щит», належать до захищених осіб в умовах збройного конфлікту;
- метою розміщення «живих щитів» є захист військових сил або військових об'єктів сторони збройного конфлікту, сприяння, прикриття чи перешкоджання військовим операціям;
- сторона конфлікту або спеціально розміщує «живий щит» у зоні ураження, або користується місцезнаходженням захищених осіб для власного захисту;
- особи, яких використовують як «живий щит», мають усвідомлювати, що вони перебувають у ймовірній зоні атаки та що їх використовують як захист.

Оцінка «живих щитів»:

- **статус осіб**, яких використовують;
- **характеристики об'єкта**, який захищають;
- наявність **ризиків нападу** на об'єкт.

Найбільшу кількість подібних фактів було зафіксовано в умовах Другої світової війни та війни на території Югославії. Як приклад, затриманих військових і цивільних відправляли на передову рити окопи, щоби захистити власні сили від нападу супротивника, або розміщували у будівлях, аби зберегти їх від обстрілів.

На що звернено увагу в практиці міжнародних трибуналів?

- 1 Утворення «живого щита» не може бути рішенням рядового солдата.** Зазвичай, це — рішення військового керівництва, прояв певної політики в умовах війни. Тому такі факти мали місце у добре організованих німецьких силах, коли офіцери усвідомлювали, що про їхні дії нічого не буде відомо, а якщо навіть інформація і пошириться, то таке рішення буде підтримане (справа проти Kurt Student, british Military Court, 6-10.05.1946).
- 2 Використання захищених осіб як «живих щитів» є порушенням норм ЖК незалежно від того, чи було здійснено напад на них, чи ні.** Заборону сформульовано таким чином, щоби захистити затриманих від ризику завдання їм шкоди, а не тільки від власне шкоди. При цьому в процесі доведення важливо показувати, чи сприймали самі захищені особи ситуацію, у якій вони опинилися, як ризик потенційної атаки на них (справа проти Blaskic, ICTY, 29.07.2004, para. 654, 659, 663).
- 3 Використання «живих щитів», а саме: розміщення чи утримання осіб у зонах, де їх можуть використати у військових операціях для цілей захисту окремих зон чи активностей від військових операцій або збройних атак, заборонено МГП** (справа проти Karadzic, ICTY, 24.03.2016, para. 523-526).

Окремо також варто розглядати ситуації, коли «живий щит» формують самі захищені особи. Під **«добровільним живим щитом»** розуміються ситуації, за яких цивільне населення самостійно розміщується поблизу військового об'єкта, при цьому сторона конфлікту не застосовує примус стосовно них:

- важливий елемент у забороні використання «живого щита» — це **намір використовувати присутність людей для укриття військових**. Таке твердження закріплено в Елементах злочинів Римського статуту МКС. Окрім того, досить широко та контекстуально тлумачиться користування перевагою від розміщення захищених осіб поблизу військових об'єктів, зокрема й включаючи у таких випадках «добровільність» їхнього розміщення;
- якщо сторона конфлікту допускає виникнення такої ситуації, то це потенційно можна тлумачити як намір використати цивільних осіб як «живий щит». Це твердження впливає із загальних принципів МГП, згідно з якими сторона конфлікту має позитивні зобов'язання вжити превентивних заходів для того, щоби цивільні особи не перебували поблизу військових об'єктів (ст. 58 Протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08.06.1977 (Протокол I));
- у такій ситуації важливо чітко показувати, **чи належать особи, які утворюють «добровільний живий щит», до цивільного населення**, чи вони мають статус комбатантів, оскільки цілком виправдано виникають запитання, чому ці люди перебувають у зоні бойових дій і чим зумовлено їхнє перебування поблизу військової цілі.

Безперечно, висновок у кожній окремій ситуації щодо «добровільного живого щита» залежить від обставин, які виникають під час такої окремої ситуації. Сьогодні чітко неможливо відповісти на питання про їх кваліфікацію, але при цьому можна озброїтися аргументами для підтвердження власної позиції.